

Akademia Wychowania Fizycznego

w Katowicach

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Kajdan

„Zmiany siły związku między cechami osobowości zawodnika a jego skutecznością sportową”

Promotor prof. dr hab. Lesław Kulmatycki

Ocena formalna

Przedłożona mi do oceny rozprawa liczy 111 stron (wraz ze spisami tabel i rysunków oraz piśmiennictwem) i jest podzielona na 5 zasadniczych części: Wstęp, Metodologia badań własnych, Analiza zebranych wyników badań własnych, Dyskusja wyników oraz Wnioski i postulaty praktyczne. Całość uzupełniają: Spis treści zamieszczony na początku pracy oraz Piśmiennictwo, Spis tabel i Spis rysunków zamieszczone na jej końcu. Materiał ilustracyjny stanowi 11 tabel oraz 7 rycin, w których przedstawione zostały szczegółowe dane uzyskane w badaniach własnych Autorki. Taki układ pracy zasadniczo odpowiada zasadom konstrukcji prac o charakterze empirycznym, do jakich zalicza się przedłożona dysertacja.

Treść pracy stanowi zwartą całość, kolejność rozdziałów jest logicznie podporządkowana jej tematyce, nadając całości rozprawy logiczną strukturę. Proporcje między rozdziałami stanowiącymi część wstępną, a tymi, które tworzą części metodologiczną oraz omówienie wyników badań własnych, są prawidłowe. Pomimo ogólnie pozytywnego odbioru pracy w zakresie poprawności języka, formatowania tekstu itp., niektóre z elementów warstwy formalnej budzą pewne zastrzeżenia, a przynajmniej wątpliwości, które z obowiązku recenzenta jestem zmuszony wyartykułować, a które pozwolę sobie ująć w punktach:

- 1) niekonsekwentny i niekompletny jest zapis części odsyłaczy bibliograficznych. Raz przytaczane jest samo nazwisko, innym razem nazwisko wraz z inicjałem – który najczęściej bywa umieszczany przed nazwiskiem, ale zdarza się, iż jest także umieszczany

za tymże – a niekiedy wraz pełnym brzmieniem imienia. Przy odsyłaczach do prac kilku autorów raz stosowany jest format zapisu „pierwsze nazwisko i inni”, innym razem podawane są wszystkie nazwiska – zdarza się to nawet w tym samym nawiasie – patrz. np. s. 11: „Kłodecka-Różalska i inni 1985 ... Varka, Shaffer, Saunders 1984”. Byłoby to zrozumiałe, gdyby pierwsza z cytowanych prac była autorstwa więcej niż trzech osób, tak jednak nie jest, o czym można się przekonać sprawdzając wspomnianą pracę w Piśmiennictwie. Proponowałbym przyjąć za standardami APA, by w przypadku, gdy praca ma trzech i więcej autorów, podawać tylko pierwsze nazwisko wraz z dopiskiem „i in.”. Przy niektórych nazwiskach brak jest daty, z której pochodzi jego/jej praca, np. na s. 9 (Morris i Thomas) czy 78 (Tieplów). Wreszcie, w niektórych miejscach w ogóle brak jest odsyłaczy, choć zdaniem piszącego te słowa, być powinny [np. autorka powołuje się na podręczniki psychologii (s.15), ale nie odsyła, choćby do jednego przykładowego; na s. 73 pisze, iż „wynik ten koresponduje z wynikami innych badaczy”, ale nie odsyła do ani jednego źródła], lub wręcz być muszą z uwagi na cytowania z jakiegoś – nie wiemy jakiego – źródła (np. na s. 19, można się domyślać że chodzi o którąś z publikacji wspomnianego wcześniej Eysencka oraz na s. 36, gdzie ponownie można się domyślać, iż chodzi o pracę Tomaszewskiego, lecz z której strony pochodzi cytat nie wiadomo).

- 2) Autorka wielokrotnie w pracy powołuje się na źródła, których na próżno szukać w wykazie Piśmiennictwa: Pawłow 1951, 1952, Raven 1983, Raven i in. 1993, 1995, Pietrasiński 1979, Miller 2003, Graczyk, Parzelski 2010, Supiński, Wlazło 1994, Szmajke, Doliński 1990, Buss 1961, Locke, Latham 1990, Naglak 1987, Kodym 1967, 1970, Doil 1976, Ogrzańska, Olszewska 1976, Olszewska, Sankowski 1978, Jurczyńska, Olszewska 1972, Gąsowski 1986, Korzeniowska 1978, Gilligan 2001, Morey, Gerber 1995, Wilczyńska, Drawl 1995 (w piśmiennictwie jest: Drwal, Wilczyńska 1995), Furnham 1986, Starosta i wsp. 2000, Wysocki 1993, Tabaczyńska 1983, Tokarz, Majer 2003, Stawowska 1997.
- 3) niespójny i miejscami niekompletny jest zapis poszczególnych pozycji literatury w Piśmiennictwie. Mamy zatem do czynienia z: niepodawaniem miejsca wydania i/lub nazwy wydawnictwa pozycji zwartych (np. Bandura 1997, Hornowski 1970, Szmajke, Doliński 1991, Obuchowski 1985, Ozimek, Staszkiwicz 1999), niepodawaniem stron przy części artykułów (Blecharz, Siekańska 2007, Brown, Siegel 1988, Eysenck 1965, Gracz 1994, Herzig 2002, Sankowski 1987, Faubert 2013), różnym sposobem zapisu tytułów periodyków naukowych – niektóre pisane są kursywą, inne - czcionką prostą, niektóre ujęte są w cudzysłów, inne - bez tegoż, niektóre czasopisma anglojęzyczne są zapisane zgodnie z zasadami gramatyki tego języka angielskiego (wyrazy składające się na tytuł

zapisuje się z dużej litery, za wyjątkiem spójników i przyimków), inne w sposób z nią niezgodny (np. Journal of personality and social psychology). Ponadto w pozycji znajdującej się pod numerem 86, między nazwiskami drugiego i trzeciego autora umieszczono znak tzw. etki (Moskowitz, Riegel & Seal), do zapisu tytułu pozycji nr 35 wykorzystano nazwę skróconą (Am Psychol), podczas gdy pozostałe pisane są pełną nazwą. I ostatnia uwaga, kolejność zapisu prac tego samego autora powinna uwzględniać porządek chronologiczny, co nie zawsze ma miejsce.

- 4) występują błędy literowe oraz nieprawidłowe odmiany wyrazów: np. na s. 5 Shodqą, w piśmiennictwie na s. 92 Shoda; Pieree de Cubertin (s. 11) – powinno być: Pierre de Coubertin; Wilczyska (s. 82) – powinno być: Wilczyńska, Stawowsa – powinno być: Stawowska, Shileds (s. 12) – powinno być: Shields; w pytaniu badawczym nr 1 jest „miedzy” zamiast „między”, „pod wpływem aktywność fizycznej” (s.11) – powinno być „aktywności”, „szybkiej zmiany procesu pobudzenia w procesie hamowania” (s. 18) powinno być „w proces” i dalej „...adekwatności reagowania zależności”, powinno być „w zależności”, Psychoogy – powinno być: Psychology (s. 93).
- 5) w całej pracy, praktycznie na każdej stronie, występuje wiele błędów spacji – nie umieszczanie jej tam, gdzie być powinna lub obecność tam, gdzie być jej nie powinno.
- 6) zdarzają się zdania, których porządkowi logicznemu i konstrukcji językowej Autorka powinna się uważnie przyjrzeć np. na s. 6 „Jarvis proponuje jako wskaźnik możliwości prognozować z wizerunku psychologicznego poszczególnych sportowców”.
- 7) przytoczone na s. 15 motto olimpijskie powinno brzmieć „szybciej, wyżej, mocniej” (citius, altius, fortius), a nie „szybciej, wyżej, dalej”.
- 8) niejednolity jest sposób zapisu tytułów tabel, które raz pisane są kursywą, a raz czcionką prostą.
- 9) Autorka stosuje w większości przypadków prawidłowy zapis symboli statystycznych, jednak zgodnie z regułami APA, dużą literą „N” (pisaną kursywą) powinno się oznaczać liczebność całej badanej zbiorowości, natomiast podając liczebności poszczególnych kategorii też powinno się stosować małą literę „n”.

Wszystkie zasygnalizowane wyżej uwagi mają charakter techniczny, nie rzutujący na merytoryczną ocenę pracy (o której za chwilę) i jako takie mogą bezproblemowo – i powinny – zostać usunięte podczas ewentualnego przygotowywania pracy do druku.

Ocena merytoryczna

Ogólna wartość naukowa rozprawy

Dysertacja, którą miałem zaszczyt recenzować, dotyczy szeroko diskutowanego w literaturze nauk o kulturze fizycznej problemu znaczenia osobowości, jako jednego z czynników warunkujących skuteczność sportową – tak w kontekście ogólnym (czy i czym sportowcy odnoszący sukcesy różnią się od tych, którzy sukcesów nie odnoszą?; a w konsekwencji: czy istnieje swoisty profil osobowościowy niezbędny do tego, by odnosić sukcesy w sporcie?), jak i specyficznych (czy i czym różnią się sportowcy uprawiający różnorodne dyscypliny sportu?, pełniący różne funkcje w zespołach sportowych?, mający różne relacje z trenerami? itp.). Problem nie jest więc nowy, jednak wciąż pozostawiający pole do poszukiwań badawczych. W nurt takich poszukiwań z powodzeniem włączyła się Doktorantka, a Jej dysertacja może być wartościowym głosem w dyskursie toczonym na łamach literatury naukowej.

Część teoretyczna

W części teoretycznej Autorka wprowadza czytelnika w aparaturę pojęciową powiązaną z obszarem własnych dociekań badawczych oraz uzasadnia znaczenie podejmowanej przez siebie problematyki. Zawartość treściowa tej części dysertacji znajduje uzasadnienie w przedstawionym na dalszych stronach problemie badawczym, a jej lektura nie pozostawia wątpliwości odnośnie posiadania przez Doktorantkę dużego obeznania w opisywanej tematyce. Elementem zasługującym na szczególne podkreślenie jest krytyczne podejście Doktorantki do opisywanej problematyki. Tak więc, choć pisze o poszukiwaniu psychologicznego modelu mistrza w sporcie i sama w swoich badaniach włącza się w ten nurt badań, to jednak zachowuje dystans wobec tego typu zamierzeń, uznając je za „co najmniej dyskusyjne” (s. 11); omawiając wyniki badań nad pozytywnym wpływem uprawiania sportu na osobowość człowieka, nie pomija rzadziej wspomnianego, a bywa, że – z czym zetknął się osobiście piszący te słowa – wręcz negowanego i wypieranego z dyskursu, potencjału negatywnego oddziaływania tej sfery życia na człowieka, tak w wymiarze indywidualnym, jak i interpersonalnym. Pozytywny wydźwięk powyższej konstatacji umniejsza jedynie bardzo mały udział najnowszych ustaleń w tej dziedzinie. Jest to zresztą uwaga odnosząca się do całego Wprowadzenia i po części także do Dyskusji. Znaczny udział (ok. 20%) pozycji z lat 70. i wcześniejszych w większości nie ma, zdaniem recenzenta, uzasadnienia, bowiem w większości nie są to pozycje o znaczeniu fundamentalnym, bez odwoływania się do których nie sposób jest budować narracji. Jeśli – a w wielu miejscach tak się dzieje – Autorka nie powołuje się w ogóle, lub czyni to w bardzo nikłym zakresie, na najnowsze źródła, nie sposób jest unikać pytania o aktualność przytaczanych danych i poglądów. By nie być

gołosłownym, przytoczę tylko jeden przykład. Głosząc tezę o odmienności „cech i struktury osobowości” studentów wychowania fizycznego od studentów innych specjalności, Autorka odwołuje się do dziewięciu źródeł naukowych, z których pięć pochodzi z lat 1962-1972, a tylko jedno wykracza poza lata 90. ubiegłego stulecia. Być może pomimo zmian ustrojowych jakie nastąpiły w naszym kraju, radykalnej zmianie systemu szkolnictwa wyższego (związany z wdrażaniem Procesu Bolońskiego) i zmian postaw, aspiracji samej młodzieży, „odmienność”, o której wspomina Autorka nadal się utrzymuje, jednak głosząc taką tezę powinna odwołać się do możliwie najnowszych badań (lub skonstatować brak takowych). Pewien niedosyt budzi także podrozdział poświęcony lękowi, w którym nie ma ani słowa o lęku rywalizacyjnym, tak często przecież doświadczanym przez sportowców. Z kolei w rozważaniach na temat skuteczności sportowej, Doktorantka nie dość wyraźnie rozdziela rozumienie tego pojęcia jako sprawności działania podmiotu od konstruktów postrzegania samo-skuteczności (self-efficacy), które w rozumieniu Bandury jest swego rodzaju „wiarą” człowieka w posiadanie przezeń odpowiednich zasobów (poznawczych, sprawnościowych, energetycznych i in.), pozwalających podjąć określone wyzwania.

Część metodologiczna

Cel pracy jest przedstawiony w sposób zrozumiały i zawiera się w pytaniu o siłę i kierunek zależności między wskaźnikami indywidualnych cech osobowości zawodnika, a wskaźnikami sportowej skuteczności. Zostaje on następnie uszczegółowiony w sześciu pytaniach badawczych, jednak bez stawiania hipotez. Autorka w wyczerpujący sposób precyzuje model badawczy – ukazany schematycznie na rycinie 1 – oraz dokonuje precyzyjnej operacjonalizacji zmiennych. Ich dobór wynikał zapewne w mniejszym stopniu z decyzji Doktorantki, a w większym od włączenia się Jej w nurt badań realizowanych od wielu lat w Katedrze. Nie jest to zarzut, jednakże w przyszłych badaniach zachęcałbym Doktorantkę do włączenia także innych zmiennych, takich jak orientacja motywacyjna czy rodzaj regulacji behawioralnej, na których obecnie koncentruje się uwaga wielu badaczy. Podobnie, zmienną poziom sportowy warto rozpatrzeć pod kątem innych kryteriów, np. posiadanej klasy sportowej. Na podkreślenie zasługuje liczba i czytelne kryteria włączenia sędziów kompetentnych do oceny wybranych zmiennych. Nie bardzo jednak rozumiem sens fotografowania udzielanych przez nich odpowiedzi. Zapewne takowy istnieje, jednak Doktorantka nie przedstawiła go w swojej pracy.

W związku z tą częścią pracy mam również kilka wątpliwości, które pozwolę sobie wyartykułować, a które być może rozwieje Doktorantka podczas publicznej obrony. Przede wszystkim, jeśli celem pracy jest „analiza siły i kierunków zależności między wskaźnikami indywidualnych cech osobowości zawodnika, a wskaźnikami sportowej skuteczności”, to dlaczego w tytule pracy jest mowa o „zmianie siły związku ...”? Słowo „zmiana” sugeruje, moim zdaniem, porównywanie rzeczonyj „siły związku” w co najmniej dwóch punktach czasowych, pod wpływem jakiegoś czynnika, który by je rozdzielał. Z tego samego względu, za nieuzasadnione uważam użycie tego pojęcia w pierwszym pytaniu badawczym. W trzecim pytaniu badawczym z kolei, pojawia się sformułowanie „relatywnej niezależności” poziomu sportowego od cech osobowości – co Autorka ma na myśli pisząc o „relatywnej niezależności”, a nie po prostu o „niezależności” lub „braku zależności”? Sądzę także, iż zakres treściowy dwóch ostatnich pytań badawczych pokrywa się ze sobą i można było bez szkody dla wartości pracy ograniczyć się do jednego z nich.

Informację o doborze próby („celowy i ... dokonany na zasadzie dostępności respondentów” s. 43) dobrze byłoby opatrzyć odsyłaczem do źródła, na podstawie którego uznano dobór na zasadzie dostępności jako odmianę doboru celowego. O ile bowiem piszącemu te słowa wiadomo, próby „okolicznościowa” (dostępnościowa) i „celowa” to dwa różne rodzaje doboru nielosowego (patrz: Frankfort-Nachmias, Nachmias. Metody badawcze w naukach społecznych. Poznań 2001). Przydałoby się także uzupełnić informację o badanej zbiorowości (studentów) o kryterium włączenia do badań (jak można się domyślać takowym jest fakt wyczynowego uprawiania sportu). Jest to tym istotniejsze, że podana wcześniej liczebność badanej zbiorowości (5 362 osoby), nie jest prawdopodobnie tą, która stanowiła rzeczywistą grupę badawczą, w analizach uzyskanego materiału badawczego podawane są bowiem mniejsze liczebności.

W podrozdziale zatytułowanym „Zastosowane metody badawcze” dużo miejsca poświęcono opisowi narzędzi badawczych – i jest to jak najbardziej słuszne – lecz nie poświęcono ani jednego zdania na sprecyzowanie metody badawczej. A przecież należałoby oczekiwać kolejności: metoda (-y) – technika (-ki) – narzędzia badawcze.

Na końcu rozdziału metodologicznego Doktorantka prawidłowo informuje o zastosowanych narzędziach analizy statystycznej, szkoda jednak, iż czyni to z nieco zbyt daleko posuniętą oszczędnością. Przede wszystkim nie wspomina, że dokonała wyboru testów nieparametrycznych, nie wymieniając w ogóle testu *U* Manna-Whitney’a oraz ograniczając

się do informacji o „analizie wariancji ANOVA/MANOVA”, nie precyzując, iż chodzi o test H Kruskala-Wallisa, jako nieparametrycznego odpowiednika ANOV-y. Informację o wykorzystaniu pierwszego z wymienionych testów podaje dopiero na s. 64, w jednym z podrozdziałów części poświęconej omawianiu uzyskanych wyników. Tam też dopiero pojawia się uzasadnienie dla wyboru tych właśnie statystyk, a jest nim naruszenie założenia rozkładu normalnego. Nie wiemy jednak co z drugim z najważniejszych założeń: jednorodności wariancji. Wydaje mi się zresztą, że Doktorantka zbyt pochopnie zrezygnowała z testów parametrycznych, jako że przy tak dużych liczebnościach, są one – jak pokazują czynione przez statystyków symulacje – odporne na naruszenia wspomnianych wyżej założeń.

Sugerowałbym także, by przy ewentualnym przygotowywaniu publikacji do druku, Doktoranta uzupełniła analizy statystyczne o obliczenie wielkości efektów, które zdaniem Brzezińskiego (patrz tegoż: *Badania eksperymentalne w psychologii i pedagogice*. Warszawa 2000) stanowi wręcz konieczny drugi krok po obliczeniu p . Należy bowiem pamiętać, iż przy dużych liczebnościach nawet małe różnice okazują się być istotne statystycznie, mimo iż w rzeczywistości nie mające one żadnego praktycznego znaczenia. Dla przykładu, korzystając z danych podanych przez Doktorantkę pozwoliłem sobie obliczyć wielkość efektu dla płci, korzystając ze statystyki d Cohena i otrzymując wynik 0,33 wskazujący na małą siłę związku między płcią a skutecznością sportową, pomimo iż różnica między nimi jest wysoce istotna statystycznie. Uwzględnienie tego typu miar we wszystkich porównaniach otwarłoby przed Autorką nowe możliwości interpretacyjne.

Omówienie wyników badań własnych

Licząca sobie 34 strony część pracy poświęcona omówieniu wyników badań własnych potwierdza posiadanie przez Doktorantkę umiejętności opisywania, analizowania i interpretowania uzyskanych danych empirycznych. Kończąca tę część pracy Dyskusja, ma charakter dojrzały i świadczy o posiadaniu przez Nią umiejętności omawiania wyników badań własnych w kontekście badań innych autorów i umiejscawiania tych pierwszych w szerszym kontekście istniejącego stanu wiedzy. To, moim zdaniem, najmocniejsza część całej Dysertacji, najbardziej świadcząca o naukowej dojrzałości Autorki.

Jednakże również i w tym fragmencie pracy Doktorantka nie ustrzegła się kilku niedociągnięć. Przede wszystkim uważam, że rozdział 3.1, jako że jest poświęcony charakterystyce badanej grupy, powinien raczej zostać umiejscowiony w części

metodologicznej. Nie ma także sensu powtarzanie informacji, które zostały już podane wcześniej (np. nt. czasu prowadzenia badań, czy liczebności badanej grupy). Również w tym dopiero rozdziale podana jest matryca klasyfikacyjna dyscyplin sportowych według przyjętych przez Doktorantkę kryteriów. Jednym z nich jest zawarty w tabeli nr 4 podział na sporty bezkontaktowe, ograniczonego kontaktu oraz sporty walki. Czy w miejsce tej ostatniej nie lepiej byłoby zdefiniować szerszą kategorię „sportów kontaktowych”? Wymienione przez Autorkę sztuki walki także by się w niej mieściły, a objęłaby ona także Rugby, które zostało niesłusznie zaliczone do sportów ograniczonego kontaktu i to wraz z szachami! Należy także zwrócić uwagę, iż do sportów walki należy także szermierka, zaliczona przez Doktorantkę – znowuż niesłusznie – do sportów bezkontaktowych (patrz typologie sztuk i sportów walki opisywane w pracach Cynarskiego). W grupie tych ostatnich dwukrotnie podane jest Saneczkarstwo oraz pojawiają się takie dyscypliny, jak „Rzuty”, lecz nie wiadomo o jakie rzuty chodzi (w domyśle: lekkoatletyczne) oraz „Skoki” – ponownie bez precyzowania jakie (narciarskie?, na trampolinie? do wody? lekkoatletyczne? etc.).

Ocena wykorzystania piśmiennictwa

Spis piśmiennictwa obejmuje 169 pozycji, w tym 33 obcojęzyczne, co stanowi niecałe 20% całości. Dobór źródeł jest prawidłowy, przy uwzględnieniu kilku zastrzeżeń, które pozwoliłem sobie poczynić na wcześniejszych stronach niniejszej recenzji.

Podsumowanie

Oceniając całokształt dysertacji doktorskiej Pani mgr Katarzyny Kajdan pt. „Zmiany siły związku między cechami osobowości zawodnika a jego skutecznością sportową” stwierdzam, iż spełnia ona wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Przedstawione uwagi krytyczne i wątpliwości nie umniejszają wszakże dokonania Doktorantki, jakim jest zebranie imponującego materiału badawczego oraz poddanie naukowej interpretacji. W tym zakresie kompetencje Doktorantki są niepodważalne. Konkludując, niezależnie od poczynionych uwag, wnioskuję do wysokiej Rady Wydziału Wychowania Fizycznego Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu o dopuszczenie Pani mgr Katarzyny Kajdan do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Krzysztof Sas-Nowosielski